

*Мазовецький Р. І. аспірант ННВЦ НУЦЗУ. м. Харків
ORCID: 0000-0001-5810-9832*

*Mazovetskyi R. I. researcher of Training Research and Production Center of the
National University of Civil Protection of Ukraine Kharkiv*

**СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ ЯК
ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО ЕТАПУ
РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

**SOCIAL SECURITY OF THE ARMED FORCES AS A GENERAL STATE
PROBLEM AT THE CURRENT STAGE OF THE DEVELOPMENT OF
UKRAINIAN SOCIETY**

У статті розглядаються основні проблеми соціального захисту збройних сил в масштабах держави. Вивчено основні проблеми в питаннях впровадження реформ для покращення соціального захисту військовослужбовців на сучасному етапі військових загроз для країни. Аналізуються фактичні напрацювання у визначенні проблемних питань соціального захисту в умовах професійної армії в умовах несприятливого економічного стану та постійної військової небезпеки в державі.

Ключові слова: *соціальний захист, державна політика соціального захисту, професійна армія, збройні сили України, соціальне забезпечення збройних сил.*

The article examines the main problems of social protection of the armed forces at the state level. The main problems in the implementation of reforms to improve the social protection of military personnel at the current stage of military threats to the country have been studied. The actual achievements in determining the problematic issues of social protection in the conditions of the professional army in the conditions of unfavorable economic conditions and constant military danger in the state are analyzed.

Keywords: *social protection, state policy of social protection, professional army, armed forces of Ukraine, social security of the armed forces.*

Постановка проблеми Сьогодні нашій державі необхідні потужні Збройні Сили, оскільки загрози воєнній безпеці нашій країни, незважаючи на їхнє зниження, зберігаються. У забезпеченні національної безпеки країни в оборонній сфері особливу роль відіграє людський чинник, суспільний статус військовослужбовця. Тому на перший план висуваються такі завдання, як здійснення комплексу заходів щодо соціального захисту військовослужбовців, підвищення престижу військової служби, формування суспільної свідомості у дусі необхідності збройного захисту національних інтересів країни та мобілізації зусиль та можливостей держави, суспільства та громадян. Саме тому проблема укріплення збройних сил України за рахунок покращення соціального захисту військовослужбовців та їх сімей дуже актуальне питання на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Аналіз основних підходів до визначення проблемних питань соціального забезпечення збройних сил України в державі безпосередньо розглядаються із проблемою доцільності та ступеню впливу держави. Також аналізується державна політика що характеризується вираженою спрямованістю на досягнення різних за характером цілей і завдань, що стоять перед державою в певний момент часу в умовах військової загрози та складної економічної ситуації у країні. Більшість досліджень у цій галузі базуються на роботах відомих учених [1;2;5].

Метою статті є вивчення проблемних питань соціального забезпечення збройних сил, як загальнодержавної проблеми на сучасному етапі розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу Специфіка соціального статусу, умов та змісту професійної діяльності військовослужбовців досягають у більшості випадків такої глибини, що можна говорити про принципові соціокультурні відмінності військового та громадянського життя, особливості ціннісно-нормативного регулювання соціальної та професійної поведінки.

Кадровий склад Збройних Сил може бути охарактеризований високим рівнем освіти, професійної підготовки та військової соціалізації. Останній момент має принципове значення для розуміння особливостей соціальної забезпеченості існування ЗСУ, тому що рівень військової соціалізованості пов'язаний із задоволеністю своїм статусом, змістом діяльності, рівнем адаптованості, засвоєними зразками ефективної поведінки у професійній сфері та системі соціальних відносин, опосередкованих військовою діяльністю. Тобто можна говорити про сформовану систему ціннісного регулювання поведінки офіцерів у досить формалізованому та нормативному середовищі військової професійної діяльності. Крім того, специфіка самої

військової професійної діяльності за цілями, умовами, предметом праці визначає, в більшості випадків необхідність професійної перепідготовки та додаткової підготовки військовослужбовців.

Якщо вирішення завдання професійної підготовки офіцерів забезпечено організаційно-методичними умовами, то вирішення завдання соціально-психологічної адаптації військовослужбовців до військової служби, їх профорієнтаційної підтримки немає чіткої технології. Одна з основних проблем перехідного етапу полягає в тому, що процес узгодження ціннісно-нормативних систем, що відображають умови військового та цивільного життя, не є однозначним та лінійним. Оптимальність процесу інтеграції порушується рівнем соціалізованого індивіда та умов військової служби, що має зворотний вплив на процеси освоєння нових відносин.

Військовослужбовці як громадяни, що виконують особливий вид державної служби (військову службу), мають обумовлене особливостями її виконання, встановлене державою правове становище – статус. Він визначається Конституцією України, законами України, та іншими нормативними правовими актами. [1]

Як визначено законом України " Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей", статус військовослужбовців є сукупність прав, свобод, гарантованих державою, а також обов'язків та відповідальності військовослужбовців. Залежно від змісту прав, свобод, обов'язків і відповідальності правовий статус військовослужбовців включає загальногромадянську і спеціальну складові.

Все це дозволяє сформулювати другу суперечність:

- Розвиток сучасного українського суспільства визначив деяку неузгодженість у формальному визначенні державних та соціальних цінностей, що цілком логічно та обґрунтовано впливає із ситуації, що склалася в країні. Дане положення визначає відсутність науково-обґрунтованої моделі майбутнього розвитку держави, її цілей і завдань, що стоять перед суспільством та армією в їх розвитку.

Загальноцивільна складова визначає правове становище військовослужбовця як громадянина України з деякими обмеженнями, встановленими законами та Конституцією.

Спеціальна складова визначає правове становище військовослужбовця як громадянина, що виконує особливий вид державної служби (військову службу), де визначено права, обов'язки та відповідальності, зумовлені особливостями проходження військової служби. [5]

Реальний зміст прав, свобод, обов'язків та відповідальності військовослужбовців залежить від багатьох факторів (обставин).

При реалізації права на свободу слова, висловлювання своїх думок і переконань, доступ і поширення інформації військовослужбовці не повинні розголошувати державну та військову таємниці, обговорювати та критикувати накази командирів. Участь військовослужбовців у страйках забороняється. Військовослужбовці можуть перебувати у громадських, зокрема релігійних, об'єднаннях, які не мають політичних цілей. Участь у діяльності здійснюється у позаслужбове час як приватних осіб.

Крім обмежень військовим законодавством, гарантовано широке коло прав військовослужбовців. Так, детально регламентуються такі важливі конституційні права, як житло; захист свободи, честі та гідності; освіта; культуру та відпочинок; охорону здоров'я та медичну допомогу; право на особисте страхування та відшкодування шкоди. Їх обсяг проти правами інших громадян встановлено у підвищеному розмірі, що можна як пільги у зв'язку з проходженням військової служби. [4]

Право на державне матеріальне забезпечення реалізується шляхом отримання від держави грошового забезпечення та натурального забезпечення (продовольчого, речового, житлового). Продовольче забезпечення здійснюється за нормами добового забезпечення, затверджуваним Українським Урядом і оголошеним наказами Міністра оборони.

Сержанти, старшини, солдати та матроси, які надійшли на військову службу за контрактом, забезпечуються продовольством за нормами та у порядку, передбаченому зазначеним Положенням для прапорщиків.

Речове забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України, у військах яких ті проходять військову службу, має на меті задоволення їх потреб у військовому одязі, взутті, білизні, постільних речах, спорядженні, теплих речах, спеціальному одязі, що дозволяє створити умови для виконання завдань бойової та спеціальної підготовки, що в нашій дійсності не завжди відповідає реаліям.

Медичне забезпечення здійснюється через лазарети та амбулаторії, що надаються державою, поліклініки та госпіталі, санаторії та будинки відпочинку, науково-дослідні установи та клініки.

Традиційно прийнято, що особливу групу прав становлять службово-посадові права військовослужбовців. Вони визначаються як міра можливої поведінки військовослужбовця під час виконання посадових та спеціальних обов'язків. Реалізацію цих прав спрямовано досягнення цілей, зумовлених вимогами службової необхідності, й у деяких прямо передбачених випадках може бути обов'язком військовослужбовця. До них можна віднести: право на носіння, зберігання та застосування зброї, право вимоги з підлеглих, право

застосовувати повноваження в межах своєї компетенції, право застосовувати заохочення та накладати дисциплінарні стягнення. Межі, а також порядок застосування зазначених прав юридично закріплюються у різних нормативних правових актах (посадових інструкціях, положеннях). [3]

За подвиги, заслуги перед державою, розумну ініціативу, старанність та відзнаки по службі військовослужбовці мають право на заохочення з боку командирів (начальників), нагородження відомчими нагородами та відзнаками з боку Міністра оборони України, урядовими нагородами, державними нагородами із боку Президента.

Право військовослужбовця на заохочення має досить умовний характер, оскільки його реалізація залежить від прав командирів (начальників), державних посадових осіб із застосування заохочень. Однак потенційна можливість отримати заохочення створює законний інтерес у військовослужбовця і загалом стимулює його до сумлінного виконання своїх обов'язків, удосконалення професійної майстерності, прояву ініціативи та героїзму.

Поряд із правами, зумовленими військовою службою, та на додаток до них військове законодавство визначає і комплекс спеціальних особистих прав військовослужбовців та членів їх сімей у вигляді переваг у порівнянні з іншими громадянами, які отримали найменування "пільги у зв'язку з виконанням військової служби".

Під пільгами прийнято розуміти певні переваги, що надаються громадянам у зв'язку з військовою службою або виконанням інших військових обов'язків, або повне або часткове їх звільнення від деяких державних обов'язків. [6]

Інституту пільг споріднені інститути гарантій та компенсацій, що надаються військовослужбовцям у зв'язку із проходженням військової служби. Вони багато в чому схожі та взаємопов'язані. Деякі пільги мають елементи компенсацій чи гарантій, і навпаки. Однак пільги як переваги покликані залучати громадян до того чи іншого виду діяльності (до проходження військової служби) та стимулювати її. Гарантії мають на меті перш за все зберігати основні загальноцивільні права військовослужбовців на період проходження військової служби, а компенсації відшкодовувати військовослужбовцям додаткові матеріальні витрати, які вони змушені проводити у зв'язку з виконанням обов'язків військової служби.

Пільги військовослужбовцям, членам їхніх сімей, встановлені у зв'язку з виконанням військових обов'язків, за своїм змістом дуже різноманітні, зачіпають багато сфер соціально-економічного та культурного життя. Залежно від цього, у сфері громадських відносин реалізуються пільги,

розрізняють їх основні види: пільги з податків і зборів, житлові пільги, пільги у сфері охорони здоров'я, пільги у сфері освіти та культури, пільги з перевезень. Залежно від підстави призначення при зміні службового становища, місця та умов служби пільги встановлюються у зв'язку з досягненням певної вислуги років, за службу у віддалених місцевостях, у зв'язку з виконанням спеціальних обов'язків, у зв'язку з участю у бойових діях в умовах збройних конфліктів, зв'язку зі звільненням з військової служби. [2]

Конкретний зміст пільг визначається органами державної влади шляхом видання відповідних законодавчих актів.

Загальні обов'язки поширюються на всіх військовослужбовців, незалежно від своїх посадового становища, військового звання, приналежності до виду чи роду військ, військовому формуванню. У загальних обов'язках виражається істота військового обов'язку, який зобов'язує військовослужбовців бути вірними військовій присязі, беззавітно служити своєму народу, мужньо і вміло захищати свою Батьківщину, суворо дотримуватися Конституції та законів України, вимоги загальновійськових статутів та ін.

Посадові обов'язки військовослужбовців визначаються відповідними законодавчими актами, військовими статутами, іншими нормативними документами стосовно посад, які можуть обіймати військовослужбовці.

Військовослужбовці в період перебування на бойовому чергуванні (бойовій службі), у добовому та гарнізонному наряді, при ліквідації наслідків стихійного лиха, у надзвичайних обставинах виконують спеціальні обов'язки, які також встановлюються законодавством та загальновійськовими статутами. Для виконання вони можуть наділятися додатковими правами. [4]

Усі військовослужбовці, незалежно від військового звання та посади, рівні перед законом і несуть - відповідальність, встановлену громадянам України, з урахуванням особливостей свого правового становища (статусу військовослужбовців). Юридична відповідальність настає порушення правових норм, проявляється як реакція на протиправні дії, як вплив держави на порушника.

За скоєні правопорушення військовослужбовці притягуються, зазвичай, одного виду відповідальності. У разі скоєння правопорушення, пов'язаного із заподіянням матеріальних збитків, вони відшкодовують збитки незалежно від залучення до інших видів відповідальності або застосування заходів суспільного впливу.

За провини, пов'язані з порушенням військової дисципліни або громадського порядку, військовослужбовці несуть дисциплінарну

відповідальність на підставах та в порядку, визначеному загальновійськовими статутами Збройних Сил України. [1]

Військовослужбовець, підданий дисциплінарному стягненню за скоєний злочин та заподіяний державі матеріальні збитки, не звільняється від кримінальної відповідальності.

Дисциплінарні стягнення, які можуть бути накладені на військовослужбовців, викладені у Дисциплінарному статуті Збройних Сил України.

Таким чином, в Україні діє ціла низка законів, інших нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення та реалізацію прав військовослужбовців. Правова та соціальна захищеність людини у погонах, удосконалення внутрішньоармійських відносин – пріоритетний напрямок у реформуванні військової організації держави.

Гострота соціальної ситуації в країні, у Збройних Силах вимагає від органів військового управління, військових посадових осіб, вжиття адекватних заходів щодо пом'якшення та запобігання негативному впливу несприятливих соціальних факторів на соціально-правовий статус військовослужбовців. Здійснення соціального та правового захисту озброєних захисників держави необхідна та суттєва умова підтримки на належному рівні бойової готовності та боєздатності військ, найважливіший фактор виховання особового складу.

Перш ніж вимагати від людей сумлінного виконання своїх обов'язків, треба забезпечити їх усім необхідним для життя та служби, захистити від свавілля та беззаконня. Саме ця ідея визначає суть та зміст військово-соціальної роботи.

Висновки На цій підставі логічно сформулювати що суперечливе становище в основі зазначеної проблеми постає між необхідністю мати потужну гарну оснащену армію та недостатністю матеріально-технічного та соціального забезпечення. Під соціальною роботою у військовому середовищі розуміється діяльність державних органів, органів військового управління, військових посадових осіб щодо реалізації встановлених законодавством соціально-економічних прав та пільг військовослужбовців та забезпечення на цій основі їх соціальної захищеності, що відповідає характеру та інтенсивності військової служби. Важливо наголосити, що дієву соціальну захищеність людини в умовах військової служби можна забезпечити лише комплексним використанням правових, організаційних, виховних та інших засобів.

Список використаних джерел:

1. Матюрін І.В. Удосконалення державного регулювання соціального захисту військовослужбовців в Україні / І.В. Матюрін // Механізми державного управління економікою України: зб. наук. праць. — Сер. Державне управління. — Т. XIV. — Вип. 249. — Донецьк: Донецький держ. ун-т управління, 2012. — С. 315—326.
2. Матюрін І.В. Удосконалення методичного підходу до реформування структури грошового забезпечення військовослужбовців в Україні / І.В. Матюрін // Механізми державного управління економікою України: зб. наук. праць. — Сер. Державне управління. — Т. XIII. — Вип. 240. — Донецьк:
3. Пасіка С.П. Адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук: спец. 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / С.П. Пасіка. — Запоріжжя. — 2011. — 21 с.
4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ. Законодавство України: сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>
5. Рева А. Завдання держави – забезпечити реабілітацію та протезування українським воїнам, які цього потребують. Міністерство соціальної політики України: офіційний веб-портал. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16041.html>
6. Сайнецький О. П. Зміст та особливості соціального забезпечення військовослужбовців як правового явища / О. П. Сайнецький // Митна справа, 2013. — № 5 (89). — С. 204-209.

References:

1. Matiurin I.V. Udoskonalennia derzhavnoho rehuliu) vannia sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtsiv v Ukraini / I.V. Matiurin // Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia ekonomiko) Ukrainy: zb. nauk. prats. — Ser. Derzhavne up) ravlinnia. — T. XIV. — Vyp. 249. — Donetsk: Donetskii derzh. un)t upravlinnia, 2012. — S. 315—326.
2. Matiurin I.V. Udoskonalennia metodychnoho pidkhodu do reformuvannia struktury hroshovoho zabezpechennia viisko) vosluzhbovtsiv v Ukraini / I.V. Matiurin // Mekhanizmy der) zhavnoho upravlinnia ekonomiko) Ukrainy: zb. nauk. prats. — Ser. Derzhavne upravlinnia. — T. XIII. — Vyp. 240. — Donetsk:

3. Pasika S.P. Administratyvno-pravove rehuliuвання sotsialnoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtsiv Zbroinykh Syl Ukrainy : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yurydychnykh nauk: spets. 12.00.07 administratyvne pravo i protses; finansove pravo; informatsiine pravo / S.P. Pasika. – Zaporizhzhia. – 2011. – 21 s.

4. Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtsiv ta chleniv yikh simei: Zakon Ukrainy vid 20.12.1991 r. № 2011-KhII. Zakonodavstvo Ukrainy: sait. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>

5. Reva A. Zavdannya derzhavy – zabezpechyty reabilitatsiiu ta protezuvannia ukraïnskym voïnam, yaki tsoho potrebuiut. Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy: ofitsiïnyi veb-portal. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/16041.html>

6. Sainetskyi O. P. Zmist ta osoblyvosti sotsialnoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtsiv yak pravovoho yavlyshcha / O. P. Sainetskyi // Mytna sprava, 2013. – № 5 (89). – S. 204-209.